

LLB Concreet

***Een inhoudelijke uitwerking van
het brondocument Leren,
Loopbaan en Burgerschap
2007 - 2008
voor uw onderwijs en
examinering***

Bureau ICE
Maart 2008

Colofon

Titel : LLB Concreet
Opdrachtgever : Bureau ICE
Auteurs : Hannelies Boelhouwer, Emila Bijl, Monique Diks, Karen Heij en Pauline Zondervan
Versie : 1.0
Datum : 11 maart 2008

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Wat is onze visie op Leren, Loopbaan en Burgerschap?	6
2. Onderscheid naar niveau?	6
3. Wat kunt u met dit document?	7
4. Het brondocument uitgewerkt	8
5. Wat kunt u nog meer verwachten?	15

Voorwoord

In april 2007 heeft het ministerie van OCW het brondocument Leren, Loopbaan en Burgerschap voor 2007 - 2008 vastgesteld. Dit document beschrijft de kwalificatie-eisen op het gebied van Leren, Loopbaan en Burgerschap van deelnemers aan het beroepsonderwijs. Deze eisen staan naast de eisen die gesteld worden aan deelnemers om in een bepaald beroep aan de slag te kunnen. Die beroepseisen worden beschreven in het kwalificatiedossier van de betreffende beroepsopleiding.

Het brondocument geeft aan dat de beheersing van de kwalificatie-eisen voor Leren, Loopbaan en Burgerschap medebepalend is voor de zak/slaag-beslissing voor het examen en voor het diploma. Daarmee hebben de onderdelen van Leren, Loopbaan en Burgerschap een belangrijke plek gekregen in de examinering van toekomstige beroepsbeoefenaren.

Dit was aanleiding voor Bureau ICE om de Toolkit Onderwijs en Arbeidsmarkt (TOA) uit te breiden met intake-toetsen en examens voor Leren, Loopbaan en Burgerschap. Al eerder verschenen in deze TOA intake-, voortgangs- en examentoetsen voor de talen Nederlands, Engels en Duits, gekoppeld aan de te behalen niveaus zoals beschreven in het brondocument.

Als basis onder de intake-toetsen en examens Leren, Loopbaan en Burgerschap en daarmee als eerste stap in het toetsontwikkelingsproces, heeft Bureau ICE een inhoudelijk model opgesteld, horend bij het brondocument. Dit inhoudelijk model, LLB Concreet, heeft u nu in handen. Op basis van de hier beschreven uitwerkingen heeft Bureau ICE intake-toetsen en examens voor Leren, Loopbaan en Burgerschap ontwikkeld.

Wij hopen dat u met dit document, en de daaraan gekoppelde toetsen en examens, meer concreet vorm kunt geven aan de inrichting van uw onderwijs voor de zeven kerntaken voor Leren, Loopbaan en Burgerschap.

Karen Heij
Directeur Bureau ICE

1. Wat is onze visie op Leren, Loopbaan en Burgerschap?

In het brondocument Leren, Loopbaan en Burgerschap (LLB) wordt aangegeven dat de kerntaken en werkprocessen, zoals die in het document zijn beschreven, bedoeld zijn om de persoonlijke ontwikkeling van deelnemers op deze terreinen te stimuleren. Bij examinering ervan gaat het volgens het document om het zichtbaar maken van die ontwikkeling. Bij het nadenken over een toetsinstrument voor LLB hebben wij er bewust voor gekozen van deze visie af te wijken. Want wanneer is er sprake van ontwikkeling? Is iedere ontwikkeling voldoende? Hoeveel ontwikkeling is nodig om tevreden te kunnen zijn ofwel een voldoende toe te kennen?

Uit andere onderwijsituaties weten we uit ervaring dat het 'alleen maar' aantonen van voortgang zou kunnen leiden tot een situatie dat onderwijsrendement heel beperkt kan zijn om toch aan de 'verplichtingen' te voldoen. Dit kan ertoe leiden dat er weinig energie wordt gestoken in het verwerven ervan. De prikkel om een maximaal rendement te behalen ontbreekt in dergelijke situaties namelijk. Omdat wij van mening zijn dat de competenties voor Leren, Loopbaan en Burgerschap een zinvolle plek verdienen in het beroepsonderwijs, hebben wij een andere insteek gekozen voor de ontwikkeling van onze intaketoetsen en examens. We hebben per kerntaak, per werkproces/competentie uitgewerkt wat naar onze mening criteria zijn waaraan een deelnemer zou moeten voldoen om als 'competent' beschouwd te kunnen worden. De criteria hebben we ingestoken vanuit het verwachte *gedrag* van een deelnemer. Wat moet hij kunnen? Hoe kan hij zich het beste gedragen? Deze vragen zijn leidend geweest voor de formulering van de criteria. Het belang van de deelnemer zelf voor het zich eigen maken van de criteria heeft daarbij een belangrijke rol gespeeld. Hoe relevanter de deelnemer zelf de criteria beleeft, hoe meer hij zal doen met hetgeen hij moet leren. Het effect van het geleerde op de langere termijn zal daarbij ook groter zijn.

De criteria zoals we die hebben geformuleerd sluiten aan bij de competentiegerichte inrichting van het beroepsonderwijs zoals dat nu op tal van plekken wordt ingevoerd.

2. Onderscheid naar niveau?

In het brondocument wordt geen onderscheid gemaakt naar niveau van de beroepsopleiding. Met andere woorden, het document geeft aan dat alle kerntaken en werkprocessen/competenties gelden voor iedereen in het beroepsonderwijs, ongeacht het niveau. Dat uitgangspunt hebben wij overgenomen in onze uitwerking van het inhoudelijk model voor de toetsing van LLB. We hebben het niet overgenomen in de daadwerkelijke uitwerking van onze toetsen en examens. De gekozen inhoud van de toetsen en examens hebben we afgestemd op ofwel de doelgroep van niveau 1-2 ofwel van niveau 3-4. In de Toolkit Onderwijs en Arbeidsmarkt hebben we voor de examinering dus twee verschillende examens per kerntaak: een examen voor niveau 1-2 en een examen voor niveau 3-4. De examens verschillen zowel wat betreft de zak/slaaggrens als wat betreft inhoud. Daarmee zijn zowel de examens voor niveau 1-2 als de examens voor niveau 3-4 een uitwerking van het brondocument LLB maar sluiten de examens inhoudelijk aan bij de verschillen die er tussen de beide doelgroepen zijn.

De toetsen en examens zijn wat betreft de gebruikte taal afgestemd op de taalniveaus zoals beschreven in het brondocument. Daarmee is gewaarborgd dat de toetsen en examens talig niet te moeilijk zijn voor de verschillende doelgroepen. Voor ons een extra reden om onderscheid te maken in de doelgroep van niveau 1-2 en de doelgroep van niveau 3-4.

3. Wat kunt u met dit document?

Dit document is ontwikkeld als inhoudelijke basis voor intake-toetsen en examens voor Leren, Loopbaan en Burgerschap die in de Toolkit Onderwijs en Arbeidsmarkt van Bureau ICE zijn opgenomen. Iedereen die deze intake-toetsen of examens of delen ervan, onderdeel laat uitmaken van de intake of examinering kan dit document gebruiken als richtpunt voor het onderwijs. Op basis van dit document kan concreet lesmateriaal ontwikkeld of geselecteerd worden om de deelnemers te sturen in hun ontwikkeling richting de te beheersen kerntaken.

Maar dit document kan ook breder ingezet worden. Een ieder die het brondocument Leren, Loopbaan en Burgerschap bestudeert en behoefte heeft aan een meer concreet beeld van de werkprocessen/competenties of behoefte heeft aan ideeën voor lesmateriaal of eigen toetsmateriaal kan dit document gebruiken. Het biedt concrete handvatten voor de interpretatie van de werkprocessen/competenties. Wilt u een standaardmethode voor LLB aanschaffen en vraagt u zich af of de methode aansluit op de toetsen en examens uit de Toolkit Onderwijs en Arbeidsmarkt? Dan biedt dit document u houvast om de methode te vergelijken met de examens.

4. Het brondocument uitgewerkt

In onderstaande tabellen geven we per kerntaak de uitwerking in criteria voor passend gedrag van de in het brondocument beschreven Kerntaken en bijbehorende Werkprocessen en Competenties.

Kerntaak	
1. Benoemt zijn eigen ontwikkeling en gebruikt middelen en wegen om daarbij passende leerdoelen te bereiken	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
1.1 Benoemt leerdoelen voor de eigen ontwikkeling J: Formuleren en rapporteren M: Analyseren N: Onderzoeken W: Gedrevenheid en ambitie tonen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Weet/vertelt waar hij goed in is ▪ Weet/vertelt waar hij (nog) niet goed in is ▪ Heeft inzicht in hoe anderen naar hem kijken ▪ Heeft inzicht in wat hij nodig heeft om zijn doel te bereiken
1.2 Inventariseert geschikte manieren van leren N: Onderzoeken O: Creëren en innoveren	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vraagt om feedback ▪ Stelt zichzelf kritische vragen ▪ Vergelijkt zichzelf met anderen ▪ Heeft inzicht in zijn eigen beginsituatie ▪ Heeft inzicht in welke middelen hij nodig heeft om zijn doel te bereiken
1.3 Kiest bij de situatie en bij zichzelf passende manieren van leren A: Beslissen en activiteiten initiëren M: Analyseren O: Creëren en innoveren	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Benoemt wat hij prettig vindt, hoe hij graag leert ▪ Kiest welk middel hij inzet om zijn (leer)doel te bereiken ▪ Heeft inzicht in de manieren waarop hij zijn doelen kan bereiken ▪ Heeft inzicht in de meest effectieve manier om zijn doelen te bereiken voor zijn situatie en wensen ▪ Heeft inzicht in de manier van doelen bereiken die het beste bij hem past
1.4 Plant zijn eigen leerproces en voert het uit A: Beslissen en activiteiten initiëren Q: Plannen en organiseren	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Benoemt beginsituatie/voortgang/ontwikkeling ▪ Formuleert een toekomstwens ▪ Vertelt welk (leer) doel hij heeft ▪ Heeft zicht op de haalbaarheid van zijn doelen ▪ Wil zichzelf blijven ontwikkelen ▪ Regelt/vraagt ondersteuning ▪ Onderneemt acties om zijn wensen/leerdoelen te kunnen bereiken
1.5 Evalueert de gekozen manier van leren P: Leren M: Analyseren	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Evalueert de gekozen manier van leren ▪ Geeft voordelen van de gekozen manier van leren aan ▪ Geeft nadelen van de gekozen manier van leren aan ▪ Geeft aan wat er goed ging ▪ Geeft aan wat er minder goed ging ▪ Benoemt verschil tussen begin en eindsituatie ▪ Benoemt welke andere manieren van leren hij had kunnen gebruiken

Kerntaak	
2. Stuur de eigen loopbaan	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
2.1 Reflecteert op eigen kwaliteiten en motieven D: Aandacht en begrip tonen G: Relaties bouwen en netwerken M: Analyseren N: Onderzoeken	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Weet/vertelt waar hij goed in is in zijn werk ▪ Weet/vertelt waar hij (nog) niet goed in is in zijn werk ▪ Heeft inzicht in hoe collega's tegen hem aankijken ▪ Heeft inzicht in hoe zijn leidinggevende hem ziet ▪ Benoemt zijn beginsituatie in zijn werk ▪ Benoemt wat hij heeft geleerd tot nu toe ▪ Weet/vertelt welk doel hij wil bereiken in zijn werk ▪ Vertelt op welke manieren hij zijn doel kan bereiken ▪ Weet/vertelt welke manier om zijn doel te halen bij hem past ▪ Vraagt aan collega's/leidinggevende hoe zij tegen hem aankijken
2.2 Onderzoekt welk werk er is en wat bij hem past D: Aandacht en begrip tonen G: Relaties bouwen en netwerken M: Analyseren N: Onderzoeken	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Heeft inzicht in de dingen die hij leuk vindt ▪ Heeft inzicht in de dingen die hij niet leuk vindt ▪ Weet/vertelt welk werk bij hem past ▪ Weet/vertelt welke instanties hij moet benaderen om werk te vinden ▪ Weet/vertelt wat zijn capaciteiten, wensen en mogelijkheden zijn ▪ Weet welke vacatures passen bij zijn (opleidings) achtergrond ▪ Weet/vertelt wat er allemaal mogelijk is in zijn situatie
2.3 Stuur de eigen loopbaan en onderneemt acties die daarbij nodig zijn A: Beslissen en activiteiten initiëren G: Relaties bouwen en netwerken N: Onderzoeken U: Omgaan met verandering en aanpassen W: Gedrevenheid en ambitie tonen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geeft aan wat nodig is om zijn doel te bereiken ▪ Kiest welk middel hij in wil zetten ▪ Vertelt wat instellingen als het CWI voor hem kunnen betekenen ▪ Weet/vertelt welke vacatures bij zijn achtergrond passen/waar hij op zou kunnen solliciteren ▪ Geeft aan wat hij van een baan verwacht ▪ Geeft aan welke kennis en vaardigheden hij nodig heeft om doel te bereiken ▪ Kan inschatten of hij scholing nodig heeft ▪ Maakt gebruik van het scholingsaanbod en kan dit motiveren ▪ Onderneemt stappen om scholing te krijgen ▪ Weet/vertelt hoe hij zich moet voorbereiden op een sollicitatiegesprek ▪ Weet/vertelt wat voor soort vragen hij tijdens een sollicitatiegesprek kan verwachten ▪ Stapt naar de juiste persoon binnen zijn werk/school om te bespreken welke doelen hij wil bereiken ▪ Geeft aan waar zijn interesses liggen ▪ Kan interesse voor vacature verwoorden

Kerntaak	
3. Participeert in het politieke domein, in besluitvorming en beleidsbeïnvloeding	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
3.1 Oriënteert zich op onderwerpen waarover politieke besluiten genomen worden M: Analyseren N: Onderzoeken	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kent/weet onderwerpen/vraagstukken die zijn gebaseerd op politieke besluiten ▪ Herkent verschillende standpunten over een politiek besluit
3.2 Vormt een eigen mening A: Beslissen en activiteiten initiëren M: Analyseren	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertelt waarom hij iets vindt ▪ Reageert op de mening van anderen ▪ Maakt duidelijk waarom/geeft argumenten waarom hij iets (belangrijk) vindt ▪ Luistert naar anderen ▪ Staat open voor de mening anderen ▪ Noemt voordelen van zijn mening ▪ Noemt nadelen van zijn mening ▪ Ziet zijn mening niet als een feit
3.3 Onderneemt acties naar aanleiding van gemaakte keuzen A: Beslissen en activiteiten initiëren H: Overtuigen en beïnvloeden T: Instructies en procedures opvolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neemt initiatief tot een (groeps) beslissing ▪ Maakt een overwogen (groeps) beslissing ▪ Neemt de mening van anderen mee in zijn beslissing ▪ Luistert naar de mening van anderen ▪ Maakt afspraken ▪ Komt afspraken na ▪ Komt tot een beslissing waar iedereen zich in kan vinden ▪ Stelt zich samenwerkend op bij het nemen van besluiten ▪ Heeft respect voor de mening van anderen (oordeelt niet over anderen om hun mening) ▪ Bekijkt de voor- en nadelen van de beslissing ▪ Maakt duidelijk wat hij belangrijk vindt ▪ Haalt anderen over ▪ Betrekt anderen bij het oplossen van problemen (zinloos geweld, luchtvervuiling, enz) ▪ Accepteert een andere mening ▪ Beïnvloedt zijn omgeving op een passende manier (anderen niet kwetsen) ▪ Maakt reclame voor zijn eigen mening ▪ Neemt initiatieven tot publieksacties ▪ Organiseert activiteiten om anderen ergens voor te interesseren of van te overtuigen

Kerntaak	
4. Functioneert als werknemer in een arbeidsorganisatie	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
4.1 Gedraagt zich als werknemer bij het uitvoeren van het werk F: Ethisch en integer handelen P: Leren S: Kwaliteit leveren T: Instructies en procedures opvolgen U: Omgaan met verandering en aanpassen V: Met druk en tegenslag omgaan	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Luistert naar de leidinggevende ▪ Reageert passend op kritiek ▪ Geeft zelf op een gepaste manier kritiek op de leidinggevende ▪ Is voldoende beleefd ▪ Houdt het belang van het bedrijf in het oog ▪ Wil het werk goed doen ▪ Werkt hard ▪ Past zich aan veranderende omstandigheden aan ▪ Houdt zich aan de regels van het bedrijf ▪ Brengt onjuistheden/onvolkomenheden op een beleefde manier aan bod ▪ Overlegt met collega's ▪ Kent/weet wat er goed ging ▪ Kent/weet wat er volgende keer beter zou kunnen gaan
4.2 Maakt gebruik van werknemersrechten A: Beslissen en activiteiten initiëren E: Samenwerken en overleggen H: Overtuigen en beïnvloeden N: Onderzoeken T: Instructies en procedures opvolgen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neemt minimale en maximale werktijd in acht ▪ Neemt voldoende vrije tijd/vakantie ▪ Houdt zich aan de regels en procedures (bv. voor veiligheid, gezondheid en arbo) ▪ Weet hoe hij iets wil aanpakken ▪ Oefent invloed uit en overtuigt zijn collega's ▪ Herkent, vermijdt of bespreekt gevaarlijke situaties ▪ Komt gemaakte afspraken na ▪ Overlegt vakantiedagen met de leidinggevende ▪ Meldt zich ziek (en beter) bij de leidinggevende ▪ Schakelt tijdig externe partijen in geval van conflicten ▪ Denkt na over zijn handelingen ▪ Benoemt sterke en zwakke punten
4.3 Stelt zich collegiaal op E: Samenwerken en overleggen F: Ethisch en integer handelen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Is bereid om bij te springen als anderen (te) druk zijn. Vraagt of hij anderen kan helpen ▪ Heeft belangstelling voor de collega als persoon, bijv. vragen naar gezondheid, vrije tijd etc. ▪ Is bereid om te zoeken of te overleggen om oplossingen te bedenken bij problemen (bijv. extra werken) ▪ Luistert naar anderen ▪ Is voorzichtig in het praten over anderen ▪ Zorgt voor een gezellige, positieve sfeer ▪ Spreekt irritaties uit ▪ Geeft aan wat zijn grenzen zijn ▪ Geeft feedback aan anderen ▪ Vraagt anderen om hulp als dat nodig is ▪ Gaat op een goede manier met kritiek van anderen om

Kerntaak	
5. Functioneert als kritisch consument	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
<p>5.1 Oriënteert zich op de consumentenmarkt en houdt rekening met eigen wensen en mogelijkheden</p> <p>E: Samenwerken en overleggen J: Formulieren en rapporteren M: Analyseren N: Onderzoeken P: Leren</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Laat zich niet overhalen door reclame ▪ Herkent wanneer iets reclame is en geen informatie ▪ Onderscheidt verschillende soorten reclame (tv, radio, folders, kranten, posters, etc.) ▪ Inventariseren van benodigdheden op papier ▪ Overleggen over benodigdheden ▪ Begroting opstellen ▪ Achteraf bepalen of begroting gehaald is
<p>5.2 Onderneemt acties om producten en diensten aan te schaffen</p> <p>A: Beslissen en activiteiten initiëren H: Overtuigen en beïnvloeden N: Onderzoeken T: Instructies en procedures opvolgen</p>	<p>Omgaan met geld</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Leent alleen geld als dat nodig is en als hij het kan terugbetalen ▪ Geeft niet meer geld uit dan hij heeft ▪ Maakt geen financiële afspraken die hij niet na kan komen ▪ Maakt goede financiële keuzes bij (nieuwe) aankopen ▪ Is zich bewust van wat past en niet past bij zijn financiële situatie ▪ Houdt (regelmatig) bij hoe hij er financieel voorstaat ▪ Kiest producten/prijzen op basis van prijsvergelijking ▪ Kan keuze voor product/prijs verantwoorden <p>Rechten en plichten consument</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Maakt (indien nodig) gebruik van een garantiebewijs ▪ Bewaart een bon en een garantiebewijs ▪ Gaat terug naar de winkel als een product niet goed is ▪ Maakt gebruik van klachtenprocedures <p>Verzekeringen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sluit passende verzekeringen af/verzekert zich op de juiste manier ▪ Is op de hoogte van de instellingen waar je verzekeringen af kunt sluiten ▪ Is zich bewust van relatie tussen kosten en dekking van verzekeringspakket.

Kerntaak	
6. Deelnemen in allerlei sociale verbanden en respectvol gebruiken van de openbare ruimte	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
<p>6.1 Neemt deel in diverse sociale verbanden en leeft in de openbare ruimte</p> <p>A: Beslissen en activiteiten initiëren D: Aandacht en begrip tonen E: Samenwerken en overleggen F: Ethisch en integer handelen N: Onderzoeken</p>	<p>Familie</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Houdt rekening met zijn familie (wensen/mogelijkheden/beperkingen) ▪ Zorgt voor familieleden ▪ Gaat met respect om met familie <p>Vrienden</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hanteert zijn eigen grenzen (niet altijd doen wat anderen zeggen) ▪ Houdt rekening met anderen ▪ Houdt rekening met de mogelijkheden/beperkingen/wensen van vrienden/anderen ▪ Investeert in relaties met anderen ▪ Zorgt voor een prettige sfeer <p>Buurt/straat</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Voorkomt overlast ▪ Bespreekt overlast (wanneer hij een feestje geeft, licht hij zijn burens in) ▪ Houdt rekening met buurt/straat wanneer hij op straat staat met zijn vrienden ▪ Onderhoudt goede contacten met zijn burens ▪ Lost ruzies met zijn burens op of laat ze niet escaleren ▪ Gaat netjes om met het milieu <p>Uitgaan</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gedraagt zich rustig bij het uitgaan (als hij wordt aangestoten in de kroeg, gaat hij niet slaan) ▪ Probeert agressie bij anderen te voorkomen of probeert agressieve mensen tot rust te brengen ▪ Als hij wordt geweigerd aan de deur vanwege kleding/anders wordt hij niet agressief ▪ Houdt rekening met slapende buurtbewoners na het uitgaan ▪ Voorkomt openbare dronkenschap <p>Schoolwerk</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vertoont geen agressie tegen medeleerlingen in de klas/leraren op school ▪ Doet niet mee aan uitingen van agressie (medeleerlingen willen iemand in elkaar slaan) ▪ Doet niet mee aan pesten van medeleerlingen/collega's <p>Vrijtijdsbesteding</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Betaalt contributie bij lidmaatschap van vereniging (aan financiële verplichting voldoen) ▪ Draagt zorg voor materialen tijdens en na gebruik ▪ Incasseert bij verlies (sport)wedstrijd ▪ Medesporter ook de ruimte geeft mee te spelen/punten te maken (niet egoïstisch spelen) ▪ Is sportief bij verlies of winst ▪ Heeft inzicht in het belang van vrijetijdsbesteding voor de eigen ontspanning ▪ Heeft inzicht in vrijetijdsbesteding als vorm voor het leggen van contacten
<p>6.2 Voert activiteiten uit voor de leefbaarheid van zijn sociale omgeving</p> <p>A: Beslissen en activiteiten initiëren E: Samenwerken en overleggen T: Instructies en procedures opvolgen Q: Plannen en organiseren</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neemt deel aan activiteit of initieert activiteit tot verbetering van de leefbaarheid van bv. schoolomgeving ▪ Voert overleg met betrokkenen over uit te voeren activiteit ▪ Voert de activiteit uit volgens de planning/afspraken ▪ Houdt schoolplein/rookplek schoon ▪ Draagt bij aan een prettige sfeer ▪ Komt afspraken na (komt op tijd) ▪ Houdt buurt/straat/flat schoon ▪ Scheidt afval op de juiste manier ▪ Zorgt ervoor dat kapotte dingen gerepareerd worden (straatverlichting, deursloten, stoeptegels) ▪ Zorgt voor een opgeruimde straatkant van het huis

Kerntaak	
7. Zorgt voor de eigen gezondheid (vitaal burgerschap)	
Werkproces/Competenties	Criteria voor passend gedrag
7.1 Zoekt informatie over een gezonde leefwijze A: Beslissen en activiteiten initiëren M: Analyseren N: Onderzoeken	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zoekt informatie over gezondheidsthema's ▪ Kan een gezondheidsthema kiezen ▪ Kan een gezondheidsthema uitwerken (zoveel mogelijk informatie verzamelen)
7.2 Beslist op basis van informatie en handelt ernaar A: Beslissen en activiteiten initiëren F: Ethisch en integer handelen L: Materialen en middelen inzetten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gaat naar de huisarts als hij ergens last van heeft (lichamelijk) ▪ Gaat naar de huisarts als hij ergens mee zit (geestelijk) ▪ Schaamt zich niet voor problemen ▪ Heeft vertrouwen in het beroepsgeheim van de medewerkers aan de gezondheidszorg ▪ Verzekert zich goed ▪ Maakt gebruik van de verzekering ▪ Gaat met de medicijnen om zoals ze voorgeschreven zijn ▪ Leest de bijsluiter van medicijnen ▪ Vraagt herhaalrecepten aan ▪ Maakt gebruik van de drogist ▪ Heeft inzicht in de vormen van hulp die er voor problemen zijn
7.3 Onderneemt activiteiten om de gezondheid te bevorderen E: Samenwerken en overleggen K: Vakdeskundigheid toepassen L: Materialen en middelen inzetten T: Instructies en procedures opvolgen	<p>Veilige seks</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Koopt condooms ▪ Durft te zeggen dat hij het niet onveilig wil doen ▪ Vraagt of sekspartner soa's heeft ▪ Laat zichzelf testen op soa's ▪ Gebruikt voorbehoedsmiddelen ▪ Is zich bewust van de gevolgen van onveilige seks ▪ Doet het pas zonder condoom als beiden getest zijn (en er niets gevonden is) <p>Zorgen voor jezelf</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Is hygiënisch (deodorant, tandenpoetsen, douchen) ▪ Gaat naar de huisarts bij lichamelijke problemen ▪ Gaat naar de huisarts bij geestelijke problemen ▪ Schaamt zich niet voor deze problemen ▪ Eet gezond ▪ Beweegt voldoende ▪ Goed omgaan met gehoor/zonlicht/etc. <p>Alcohol/drugs/roken</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebruikt niet te veel alcohol ▪ Gebruikt niet te veel drugs ▪ Rookt niet te veel ▪ Laat zich niet overhalen ▪ Drinkt niet om het drinken ▪ Heeft inzicht in eigen grenzen en bewaakt die <p>Gezonde voeding</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eet gezonde dingen (schijf van vijf) ▪ Eet niet te veel fastfood/snoep ▪ Eet regelmatig ▪ Eet gevarieerd ▪ Ontbijt goed ▪ Dieet niet (te vaak) ▪ Drinkt voldoende ▪ Heeft inzicht in wat een gezond gewicht is en wat niet (meer) ▪ Controleert het eigen lichaamsgewicht (gezond/ongezond) C55 <p>Bewegen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beweegt elke dag minstens een half uur ▪ Doet regelmatig aan sport

5. Wat kunt u nog meer verwachten?

Dit document is bedoeld als een handreiking naar de onderwijsinstellingen om meer en concreter aan de gang te kunnen gaan met het vormgeven van een curriculum voor LLB. De toetsen en examens die wij hieraan gekoppeld hebben, geven een meer concreet beeld van de startpositie van deelnemers in het beroepsonderwijs én van hun behaalde resultaten ten aanzien van LLB. Samen vormen ze een stevige basis voor het vormgeven van goed burgerschapsonderwijs aan de specifieke doelgroep van deelnemers aan het MBO.

Omdat wij ons kunnen voorstellen dat de uitvoering van met name de proeven van bekwaamheid specifieke vaardigheden vereisen van de afnemers, hebben wij een uitgebreid trainingsaanbod voor afnemers van dergelijke proeven. Op maat verzorgen we trainingen in bijvoorbeeld het voeren van feedbackgesprekken, het objectief beoordelen van praktijkgedrag of het maken van onderscheid tussen coaching en beoordeling.

Wilt u zelf lesmateriaal ontwikkelen en heeft u behoefte aan begeleiding daarbij? Ook hierbij ondersteunt Bureau ICE onderwijsinstellingen. We kunnen er daarbij voor zorgen dat uw lesmateriaal ook talig aansluit bij het vereiste taalniveau en niet onnodig moeilijk is in taalgebruik.

Ten slotte beloven wij u dat we ons toets- en examenmateriaal zullen laten aansluiten bij de ontwikkelingen. Ontwikkelingen in de richtlijnen voor examinering maar ook maatschappelijke ontwikkelingen zullen bepalend zijn voor het aanpassen van dit inhoudelijk model en de daaraan gekoppelde toetsen en examens.

